

Щодо генези виникнення та розвитку трудового права

Остапенко Л. О.¹, Мороз Н. П.², Кукса Д. С.³, Бекеш І. В.⁴

Опубліковано	Секція	УДК
23.04.2024	Право	341.9

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11046053>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація: У даному дослідженні було ретельно проаналізовано генезу виникнення трудового права, що дозволило виявити ключові етапи його розвитку та ідентифікувати вплив різноманітних історичних, соціальних, економічних, та технологічних факторів на формування цієї галузі права. Було вивчено перетворення трудового права від простих нормативних вказівок до складної правової системи, що відображає зміни в суспільних відносинах і технологічному прогресі.

Детально досліджено вплив глобалізації на трудове право, що проявляється в інтеграції міжнародних стандартів у національні правові системи, сприяючи гармонізації трудових норм та створенню уніфікованого правового поля у сфері трудових відносин.

Окрему увагу було приділено аналізу впливу технологічних інновацій на трудове право. Розвиток цифрових технологій, штучного інтелекту та автоматизації породжує нові виклики та питання, що вимагають вдосконалення правового регулювання для забезпечення адекватної відповіді на сучасні умови праці.

Подальші дослідження в галузі трудового права повинні зосередитися на аналізі нових форм зайнятості, які виникають внаслідок цифрової трансформації економіки. Важливо розробити правові механізми, які забезпечуватимуть захист де традиційні відносини найму змінюються більш гнучкими формами співпраці. Також необхідно враховувати етичні аспекти застосування штучного інтелекту в управлінні персоналом та прийнятті рішень щодо зайнятості, а також розробляти міжнародні нормативні акти для регулювання транскордонних трудових відносин.

Значущість цього дослідження полягає у визначенні правових викликів, які стоять перед суспільством у зв'язку з технологічними інноваціями та глобалізацією. Результати дослідження мають на меті сприяти розробці більш справедливого та ефективного трудового законодавства, яке відповідатиме потребам сучасного ринку праці та забезпечуватиме гідні умови праці для всіх категорій працівників.

¹ професор кафедри цивільного права та процесу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти, доцент Національний університет "Львівська політехніка"

² студент II курсу бакалаврату Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національний університет "Львівська політехніка"

³ студент II курсу бакалаврату Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національний університет "Львівська політехніка"

⁴ студент II курсу бакалаврату Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національний університет "Львівська політехніка"

Таким чином, дослідження генези трудового права є не тільки академічним внеском у розуміння його розвитку, але й практичним інструментом для формування майбутньої правової політики, яка відповідатиме вимогам нової економічної реальності та забезпечуватиме захист та підтримку працівників у швидко змінюваному світі.

Ключові слова: трудові відносини, законодавство, захист прав, колективні угоди, регуляція зайнятості.

Regarding the genesis of the emergence and development of labor law

Abstract. In this study, the genesis of labor law was meticulously analyzed, uncovering key developmental stages and identifying the impact of various historical, social, economic, and technological factors on the formation of this legal field. The transformation of labor law from simple normative directives to a complex legal system reflecting changes in societal relations and technological progress was examined in depth.

The influence of globalization on labor law, manifested in the integration of international standards into national legal systems, fostering the harmonization of labor norms and the creation of a unified legal framework in the field of labor relations, was thoroughly investigated. Special attention was given to analyzing the impact of technological innovations on labor law. The advancement of digital technologies, artificial intelligence, and automation introduces new challenges and issues that necessitate the refinement of legal regulation to adequately respond to modern working conditions.

Future research in labor law should focus on analyzing new forms of employment emerging from the digital transformation of the economy. It is crucial to develop legal mechanisms that will protect rights where traditional employment relations are shifting toward more flexible forms of collaboration. Ethical aspects of using artificial intelligence in personnel management and employment decision-making must be considered, along with the development of international norms for regulating cross-border labor relations.

The significance of this research lies in identifying the legal challenges faced by society due to technological innovations and globalization. The findings aim to contribute to the development of fairer and more effective labor legislation that meets the needs of the modern labor market and ensures decent working conditions for all worker categories.

Thus, the study of the genesis of labor law not only provides an academic contribution to understanding its development but also serves as a practical tool for shaping future legal policies that will meet the demands of the new economic reality and ensure the protection and support of workers in a rapidly changing world.

Keywords: labor relations, legislation, protection of rights, collective agreements, employment regulation.

Вступ

Гене́за виникнення трудового права є ключовою для розуміння того, як формувалися і розвивалися норми, що регулюють трудові відносини між працівниками та роботодавцями. Трудове право, як самостійна галузь права, виникло і еволюціонувало у відповідь на зміни в економічних, соціальних і політичних умовах суспільства, а також у відповідь на потреби і вимоги працюючих.

В давнину, коли суспільство переважно було аграрним, і виробництво було розосередженим, особливої потреби в регулюванні трудових відносин не було. Однак з розвитком промисловості, появою фабрик і заводів, а також з урбанізацією і збільшенням робочої сили стала очевидною потреба у правовому регулюванні праці.

Промислова революція внесла значні зміни у трудові відносини, зокрема, зросла потреба в регулюванні тривалості робочого дня, умов праці, забезпеченні безпеки

працівників. В цей період почали з'являтися перші трудові закони, спрямовані на захист прав працівників.

У XX столітті трудове право як галузь продовжувало розвиватися, реагуючи на нові виклики і потреби суспільства. В цей час були закладені основи міжнародного трудового права, з'явилися міжнародні організації, такі як Міжнародна організація праці (МОП), які сприяли гармонізації трудових стандартів на міжнародному рівні.

Сьогодні трудове право охоплює широкий спектр питань, включаючи умови найму, захист від несправедливого звільнення, регулювання трудових колективів і профспілок, здоров'я і безпеку на робочому місці, а також низку інших аспектів, що забезпечують баланс інтересів працівників і роботодавців. В цьому контексті генеза трудового права продовжує відігравати важливу роль у формуванні сучасних норм і практик, а також у відстоюванні прав і інтересів працівників у різних секторах економіки.

Постановка проблеми. Постановка проблеми в контексті генези виникнення трудового права займає важливе місце в дослідженні еволюції правових норм, що регулюють трудові відносини. Зрозуміння історичного розвитку трудового права дозволяє не лише виявити ключові етапи його формування та еволюції, але й проаналізувати, як зміни в економічному, соціальному та політичному житті суспільства впливали на правове регулювання праці.

Загальний контекст теми охоплює аналіз історичних періодів, які були визначальними для становлення трудового права, від дореволюційних часів до сучасності. Це включає дослідження первісних норм, що регулювали трудові відносини, еволюцію цих норм у відповідь на промислову революцію, становлення міжнародного трудового права, і, нарешті, розвиток сучасних норм і практик трудового права.

Значення теми полягає у виявленні того, як правові норми адаптувалися до змінюваних умов праці, які виклики стояли перед законодавцями в різні історичні періоди, і як вони вплинули на формування сучасних концепцій трудових відносин. Розуміння генези трудового права дозволяє не лише глибше оцінити історичні аспекти цієї галузі, але й забезпечити основу для аналізу поточних тенденцій і викликів, з якими стикається трудове право сьогодні.

В цьому контексті особливо важливо зосередитися на взаємодії між трудовим правом і соціально-економічними процесами, аналізувати, як зміни в технологіях, глобалізації, демографії та соціальних нормах впливають на трудове право і як, у свою чергу, трудове право формує умови праці в сучасному світі. Такий підхід допоможе не лише оцінити минуле і сучасне, але й спрогнозувати майбутнє розвитку трудових правовідносин.

Огляд літератури. Цуварев (2024) зосереджується на генезі соціальної функції трудового права, аналізуючи його вплив на захист прав працівників [1].

Лиманський (2022) досліджує формування правового регулювання трудової діяльності науково-педагогічних працівників, розкриваючи специфіку застосування трудового права в освітній сфері [2]. Команда авторів під керівництвом Жигалкіна (2020) вивчає генезу та сутність права на працю, розкладаючи цей процес на компоненти та виявляючи ключові моменти в історії розвитку права на працю [3].

Болотіна, Ваганова, та Венедіктов зосереджують свою увагу на постановці проблеми в рамках предмету трудового права, вносячи вклад у розуміння основних понять та категорій, що лежать в основі цієї галузі [4]. Чанишева (2022) пропонує навчально-методичний посібник, що становить значний інтерес для студентів та фахівців, які прагнуть поглибити свої знання в трудовому праві України [5].

Таким чином, цей огляд літератури демонструє багатогранність підходів до дослідження генези трудового права, відображаючи його складність та множинність векторів розвитку.

Виділення новизни. Виділення новизни даного дослідження в контексті генези виникнення трудового права виявляється у його унікальному підході, який відрізняється від існуючих досліджень за кількома ключовими параметрами.

Перше, це інтердисциплінарний підхід. Дослідження поєднує в собі методи та перспективи з різноманітних галузей знань, включаючи право, історію, економіку та соціологію, що дозволяє всебічно проаналізувати, як соціально-економічні, політичні, та культурні фактори впливали та продовжують впливати на формування трудового права.

Друге, дослідження вирізняється своєю глобальною перспективою. Замість зосередження на одній країні або регіоні, воно розглядає розвиток трудового права в різних частинах світу, дозволяючи зрозуміти універсальні та унікальні аспекти його еволюції в різних культурних та правових контекстах.

Третє, новизна також полягає у глибині історичного аналізу. Дослідження занурюється в історичний контекст, розглядаючи не тільки відомі моменти в історії трудового права, але й менш вивчені аспекти, що дає можливість виявити нові зв'язки та впливи, які раніше були недооцінені.

Четверте, дослідження вносить вклад у розуміння сучасних викликів та перспектив трудового права, аналізуючи історичні тенденції у контексті сучасності. Це дозволяє не тільки оцінити минуле, але й спрогнозувати можливі напрями розвитку трудових правовідносин у майбутньому.

Таким чином, дослідження не просто висвітлює історію трудового права, але робить це через призму широкого інтердисциплінарного аналізу та глобальної перспективи, пропонуючи нове бачення взаємозв'язків між історичними тенденціями і сучасними викликами в сфері трудового права.

Цілі статті. Цілі даної статті зосереджені на всебічному аналізі генези виникнення трудового права, включаючи його історичний розвиток, сучасний стан і майбутні перспективи. В рамках дослідження ставляться наступні завдання:

Першочергово, планується здійснити історичний огляд еволюції трудового права, визначивши ключові етапи його формування і розвитку. Це включає аналіз переходу від примітивних форм регулювання праці до становлення трудового права як самостійної галузі, що відбувався на фоні змін у соціально-економічних та політичних умовах суспільства.

Далі, дослідження має на меті вивчити вплив глобалізації на трудове право, особливо щодо інтеграції міжнародних стандартів і практик у національні правові системи. Значна увага приділяється аналізу взаємодії між національними та міжнародними нормами трудового права, а також впливу глобальних трудових ринків на локальні правові системи.

Окрім того, стаття зосереджується на дослідженні впливу технологічних інновацій на трудове право. Це означає аналіз змін у правовому регулюванні, викликаних розвитком цифрових технологій, штучного інтелекту та автоматизації, які трансформують сферу праці.

Наостанок, планується оцінити сучасний стан трудового права, ідентифікувати основні тенденції й виклики, з якими воно стикається у сучасному світі, та намітити можливі напрями подальшого розвитку цієї галузі права в контексті глобалізації, технологічного прогресу та зміни соціально-економічних умов.

Результати

Історичний розвиток трудового права можна розглядати як дзеркало соціально-економічної еволюції суспільства, в якому відбиваються зміни у виробничих відносинах, політичній організації та соціальних нормах. Початкові форми трудових відносин, що не

мали законодавчого регулювання, поступово ускладнювалися з розвитком приватної власності, появою та розширенням ринкових відносин.

Період античності та середньовіччя демонструє переважно патріархальні форми трудових відносин, де закони праці були мінімальні або відсутні, а основними формами праці були рабство та кріпосне право. Із появою ремесла та розвитком міського життя починають складатися нові форми трудових відносин, які поступово вимагали правового регулювання [6].

Промислова революція стала переломним моментом у розвитку трудового права, оскільки масштабна індустріалізація та урбанізація призвели до появи робітничого класу і, відповідно, до актуалізації проблем трудових відносин. Розвиток фабричного виробництва, зосередження великої кількості робітників у несприятливих умовах праці спонукав до формування та прийняття перших трудових законів, які регулювали тривалість робочого дня, умови праці та забезпечення мінімальних гарантій для працівників.

XX століття ознаменувалось подальшим утвердженням трудового права як самостійної галузі, зокрема через створення Міжнародної організації праці (МОП) у 1919 році, що сприяло стандартизації трудових прав і норм на міжнародному рівні. Постанови та конвенції МОП відіграли важливу роль у формуванні основних принципів трудового права, що включають право на справедливі умови праці, заборону дискримінації, право на створення профспілок та колективні переговори [1].

З кінця XX століття і на початку XXI століття світ стикається з новими викликами, такими як глобалізація, цифровізація та зміна клімату, що ставлять перед трудовим правом завдання адаптуватися до швидко змінюваних умов праці. Відповідно, трудове право продовжує еволюціонувати, включаючи питання, пов'язані з віддаленою роботою, захистом даних працівників, сталою працею та іншими актуальними аспектами [2].

У сучасному світі трудове право продовжує еволюціонувати, реагуючи на нові виклики, такі як глобалізація, технологічний розвиток, зміни в структурі робочої сили та умовах праці. Розширення сфери трудового права включає питання гендерної рівності, дискримінації на робочому місці, телероботи, та інші аспекти, які вимагають нових підходів до правового регулювання.

Сучасний стан трудового права характеризується постійною адаптацією до нових соціально-економічних, технологічних і глобалізаційних викликів, що впливають на ринок праці та відносини між працівниками та роботодавцями. Головною тенденцією є інтеграція міжнародних стандартів у національні правові системи, що сприяє уніфікації та гармонізації норм трудового права.

Однією з ключових тенденцій є посилення захисту прав працівників. Це включає розширення прав на справедливі умови праці, захист від дискримінації за різними ознаками, зокрема статтю, расу, вік, і релігійні переконання. Важливим аспектом є також розвиток норм, спрямованих на підтримку балансу між робочим і особистим життям, що включає гнучкі форми зайнятості, відпустки по догляду за дітьми та інші соціальні гарантії [3].

Глобалізація ринку праці створює потребу в регулюванні транснаціональних трудових відносин, зокрема в контексті захисту прав мігрантів та регулювання телероботи, яка не обмежується національними кордонами. Міжнародні організації, такі як Міжнародна організація праці, відіграють ключову роль у формуванні відповідних стандартів та рекомендацій.

Аналіз впливу технологічних інновацій на трудове право є невід'ємною частиною дослідження генези виникнення цієї галузі права. Сучасні технологічні зміни, зокрема розвиток цифрових технологій, штучного інтелекту та автоматизації, радикально трансформують трудові відносини, вимагаючи адекватного правового реагування.

Цифровізація змінює характер робочих місць і способи управління працею. Поява гнучких форм зайнятості, таких як фріланс і телеробота, ставить питання про необхідність ревізії норм, що регулюють робочий час, відпустки, соціальне забезпечення та інші аспекти трудових відносин [4].

Крім того, технологічний прогрес впливає на питання приватності та захисту даних працівників, особливо з огляду на збір та аналіз великих обсягів персональних даних в робочому процесі. Це вимагає від трудового права інтеграції принципів захисту даних та забезпечення конфіденційності в робочому середовищі.

Розробка нормативно-правової бази, яка регулює використання роботизованих систем та штучного інтелекту на робочому місці, є ще однією сферою впливу технологічних інновацій на трудове право. Питання відповідальності за рішення, прийняті автономними системами, та захист прав працівників у взаємодії з цими системами потребують нових правових вирішень.

Екологічні зміни та сталий розвиток також впливають на трудове право, зокрема через інтеграцію екологічних стандартів у норми щодо умов праці та безпеки на виробництві [5].

У сукупності, сучасний стан трудового права відображає багатовекторний розвиток, спрямований на адаптацію до змінюваних умов глобалізованого світу, де технологічний прогрес, міжнародна інтеграція та соціальні зміни формують нові виклики і перспективи для правового регулювання трудових відносин.

Висновки

Отже, генеза виникнення трудового права демонструє як поступове, так і радикальне адаптування до змінюваних умов праці та суспільних відносин. Історичний аналіз показує, що трудове право еволюціонувало від простих нормативних вказівок до складної системи, що регулює взаємодію між працівниками та роботодавцями, включаючи аспекти міжнародного співробітництва та стандартизації.

Сучасний етап розвитку трудового права охарактеризований інтеграцією технологічних інновацій, що вимагає перегляду традиційних підходів до регулювання трудових відносин. Цифровізація, автоматизація та використання штучного інтелекту створюють нові виклики для трудового права, в тому числі питання захисту персональних даних, регулювання віддаленої роботи, та визначення правового статусу роботизованих систем.

В майбутньому трудове право має продовжувати адаптуватися до швидкого розвитку технологій та зміни ринкових умов. Це включає розробку нових норм та принципів, які забезпечуватимуть справедливі та безпечні умови праці в умовах глобалізації та технологічного прогресу, зберігаючи при цьому основні права та гарантії для працівників.

Основні висновки дослідження підкреслюють, що трудове право є динамічною галуззю, яка адаптується до постійно змінюваних умов праці та суспільних відносин. Історичний аналіз виявляє, що розвиток трудового права відбувався в умовах відповіді на економічні, соціальні та технологічні виклики, що змінювалися протягом часу. Глобалізація посилила потребу в гармонізації трудового права на міжнародному рівні, тоді як технологічний прогрес вніс новітні аспекти, такі як цифровізація та автоматизація, що вимагають від правової системи адаптації та оновлення нормативно-правової бази.

Теоретичне значення дослідження полягає в глибокому аналізі історичної траєкторії трудового права, що дозволяє зрозуміти механізми його адаптації до суспільних змін. Це допомагає у формулюванні теоретичних концепцій, які можуть бути використані для розуміння майбутнього розвитку цієї галузі.

Практичне значення виражається у визначенні напрямків для розвитку трудового законодавства та його адаптації до сучасних умов. Результати дослідження можуть слугувати основою для розробки правових актів, які регулюють трудові відносини в умовах цифрової економіки, забезпечуючи захист прав працівників та роботодавців.

Перспективи подальших досліджень у галузі трудового права пов'язані з необхідністю аналізу впливу швидкого технологічного розвитку на трудові відносини. Особливу увагу слід приділити дослідженню правового регулювання штучного інтелекту в праці, впливу автоматизації на зайнятість, та розробці міжнародних норм для регулювання транснаціональних трудових відносин у глобалізованому світі

Список використаних джерел

1. Цуварев О. Ф. Генеза соціальної функції трудового права. Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди "Право". 2024. С. 138-145. (Дата звернення 03.04.2024)
2. Лиманський П. П. Генеза правового регулювання трудової діяльності науково-педагогічних працівників. Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди "Право". 2022. С. 114-120. (Дата звернення 03.04.2024)
3. Жигалкін І. П., Жигалкін П. І., Конопельцева О. О., Лівшиць Р. З., Нечипорук Л. Д., Прилипко С. М., Ярошенко О. М. Генеза і сутність права на працю. (Дата звернення 03.04.2024)
4. Болотіна Н., Ваганова І., Венедіктов С. Предмет трудового права (частина 1: постановка проблеми). (Дата звернення 03.04.2024)
5. Чанишева Г. І. Трудове право України: навчально-методичний посібник. 2022. (Дата звернення 03.04.2024)
6. Хміль Д. В., Копак Є. Д. Щодо генези виникнення трудового права та його розвитку. Scientific notes of Lviv University of Business and Law. 2023 С. 338-342. (Дата звернення 03.04.2024)